

ALMANTAS SAMALAVIČIUS

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Lietuva
Vilnius Gediminas Technical University, Lithuania

VANDENS ESTETIKA ISLAMIŠKOJO SODO ARCHITEKTŪROJE

Aesthetics of Water in the Architecture of Islamic Garden

SUMMARY

Cultural interactions that have become more and more intense and frequent in the present-day world as well as the rise of postcolonial awareness enable cultures and societies to move beyond previous cultural dogmas and stereotypes of alleged allegedly “inborn” supremacy of Western culture and embrace a larger variety of cultural traditions and practices. The cultural legacy of Islamic garden and its highly developed aesthetics of water has become an object of popular interest as well as the growing target of academic research. This article is an inquiry into the issue aesthetic features of Islamic gardens and their relation to symbolism as well as into their variety viewed from a comparative perspective. Basing his insights on the field studies of Islamic gardens found in such different localities as Iran, Indonesia and Spain (Andalusia), the author of this article re-examines the legacy of Islamic garden as well as academic sources available in the field suggesting that this rich cultural legacy can be used in various cultures and localities, including Lithuania.

SANTRAUKA

Pagausėjusios ir paspartėjusios kultūrų sąveikos šiuolaikiniame pasaulyje, taip pat pokolonijinio sąmoningumo raida leido visuomenėms atsikratyti ankstesnių dogmų ir stereotipų, skelbusių „prigimtą“ Vakarų kultūros viršenybę ir atsiverti didesnei kultūrinių tradicijų ir praktikų įvairovei. Islamiškojo sodo kultūrinis paveldas, o ypač islamo šalyse išpuoselėta aukšto lygio vandens estetika, tapo tiek populiaraus domėjimosi, tiek akademinį interesų objektu. Šiame straipsnyje analizuojamos islamiškojo sodo estetiškos savybės ir jų sąsajos su simbolizmu, taip pat jų įvairovė žvelgiant į tyrimų objektą iš lyginamosios perspektyvos. Grįsdamas savo išvalgas tiek literatūros šaltinių analize, tiek lauko tyrimais, atliktais keliose šalyse – Irane, Indonezijoje ir Ispanijoje (Andalūzijoje), autorius aptaria turtingą ir seną islamiškojo sodo paveldą, turėdamas galvoje, kad dalis jo gali būti panaudota įvairiose šiuolaikinėse kultūrose, neišskiriant ir Lietuvos.

RAKTAŽODŽIAI: vandens estetika, simbolizmas, islamiškieji sodai, architektūra.

KEY WORDS: aesthetics of water, symbolism, Islamic gardens, architecture.

IVADAS

Pastaruoju metu dėl visame globalėjančiame pasaulyje esmingai paspartėjusių kultūrinės apykaitos procesų jaučiamas didėjantis susidomėjimas įvairių kultūrų paveldo objektais, kurie anksčiau buvo siejami su orientalizmo ideologijos stimuliuojamais egzotinių potyrių siekiniais ir kultūriniais stereotipais, iš esmės nulėmusiais kitų, nevakarietišku kultūrinių tradicijų interpretavimą ir vertinimą. Adekvatesnis globalaus masto pokolonijinės būklės suvokimas, paskatintas plačių tiek sociopolitinių pokyčių, tiek akademinų tyrimų, sudarė sąlygas apmąstyti ir kritiškiau peržvelgti daugelį įsisenėjusių klišių, būdingų vertinant kitas, tolimesnes kultūras ir geriau perprasti tarpkultūrines sąveikas. Neatsitiktinai per keletą dešimtmečių pagausėjo rimtų akademinų tyrimų, skirtų tokiai „egzotinei“ temai kaip islamo kultūros sodas ir jo sandara, kuri, beje, nemenkai susijusi ir su populiariu masių interesu. Kai kurie autoriai nurodo, kad vis daugiau asmenų ir bendruomenių įvairiuose kontinentuose ima suvokti, jog bet kokio dydžio sodas gali tapti dvasiiniu prieglobsčiu „sudėtingame ir pašėlusiam pasaulyje“ (Clark 2014: 21).

Šis suvokimas skatina geriau pažinti ir perprasti kitų kultūrų tradicijas ir jų puoselėtus estetikos principus, kurie ir šiandien galėtų būti sėkmingai panaudoti urbanizuotų vietovių žmonių dvasinei pusiausvyrai harmonizuoti. Neatsitiktinai šiame straipsnyje susitelkiame į islamiškąjį sodą kaip išskirtinį Rytų kultūros reiškinį, padariusį ir tebedarantį įtaką ir Vakarų kultūroms, kurios istorijos eigoje pasiskolino ir pritaikė dalį

šio nevakarietiškos kultūros reiškinio elementų. Kita vertus, išsamesnis islamiškųjų sodų estetikos suvokimas šiandien gali duoti nemenkų kūrybinių impulsų tiek kraštovaizdžio architektams, tiek visiems kitiems, kurių profesinė veikla susijusi su aplinkos formavimu ir estetika. Todėl šiame straipsnyje gilinamasi į islamiškųjų sodų estetines savybes siekiant adekvačiai įvertinti vandens šaltinių estetinį vaidmenį ir jo simbolines prasmes, sukūrusias išskirtinį islamiškojo sodo pobūdį. Prieš tęsiant tolesnį svarstymą, būtina pastaba dėl pačios „islamiškojo sodo“ sąvokos. Literatūros šaltiniuose neretai vartojamos įvairios giminingos, tačiau ne visiškai tapačios sąvokos, pavyzdžiui, islamiškas sodas, persiškas sodas ar rytietiškas sodas. Nors tarp jų esama ir sąsajų, ir paralelių, šiame straipsnyje bus vartojama „islamiškojo sodo“ kategorija, kuri turbūt tiksliausiai ir adekvačiausiai atskleidžia ir atspindi šį daugiasluoksnį kultūros reiškinį. Kita vertus, būtent ši sąvoka pastaraisiais metais ir yra daugiausia vartojama akademinėje literatūroje.

Siekiant aptarti daugiasluoksnį islamiškojo sodo reiškinį, buvo analizuota gausi įvairiems islamiškojo sodo kaip kultūros reiškinio aspektams atskleisti skirta literatūra pasitelkus idėjų istorijos ir komparatyvistikos teorines prieigas, taip pat atlikti lauko tyrimai analizės objektais pasirinkus keletą išskirtinės svarbos istorinių sodų islamiškose šalyse (Irane ir Indonezijoje) bei tuose Europos regionuose (pavyzdžiui, Andalūzijoje), kuriuose tam tikrais istorijos tarpsniais reiškesi ir netgi dominavo islamo kultūra.

VANDUO SENOSIOSE AZIJOS KULTŪROSE

Aplinkos estetikos tyrinėtojas Tomas Baughas yra išvalgiai pastebėjęs, kad „estetinis vandens panaudojimas atlieka reikšmingą vaidmenį Azijoje ir Vakarų Azijoje ir kiek mažesnį Vakarų kultūrose. Vanduo yra naudojamas dvasiniuose ir religiniuose ritualuose pradedant Mikva judaizme ir baigiant krikšto apeigomis krikščionybėje, o dekoratyvūs vandens bruožai yra dažnas viešųjų ir privačių erdvių komponentas“ (Baugh 2016). Nors su šia pastaba iš esmės galima sutikti, tačiau būtina pridurti, kad tam tikrais Vakarų kultūros istorijos tarpsniais vandens estetika taip pat turėjo išpūdingą išraišką ir Vakarų kultūrose. Tai ypač akivaizdu kalbant apie renesanso ir baroko epochas, kada Vakarų Europos šalyse buvo kuriami ir puoselėjami sodai ir parkai, o juose klestėjo savita vandens estetika, kuriai teikta itin didelė reikšmė. Italijos renesanso parkai bei sodai (Whar-ton; Mason 1976) ir kai kurios vietovės,

garsėjusios vandens efektais (Frank 1966), taikomosios estetikos požiūriu yra išsamiai aptartos įvairiuose literatūros šaltiniuose, todėl šią Tomo Baughos pastabą derėtų priimti su tam tikromis išlygomis. Viena vertus, galima pridurti, kad įvairialypė vandens svarba civilizacijų istorijoje nekvestionuojama. Ją yra adekvačiai nusakęs ir pabrėžęs iškilus miestų istorinės raidos tyrinėtojas Lewis Mumfordas, anot kurio, nuo pat valties atsiradimo upės gali būti laikomos pirmaisiais dideliais keliais, kuriais buvo naudojama jau Mesopotamijoje ir Egipte, o kanalų ir kitų vandens įrenginių raudimas, reikalavęs žmogiškosios energijos koncentracijos ir žmonių bendradarbiavimo, buvo akstinas plėtotis ankstyviems miestams (Mumford 1961: 66–67). Kita vertus, daugelyje senųjų kultūrų vandens fundamentali egzistencinė reikšmė buvo suvokiama ir tai atsispindėjo jų mitologijos šaltiniuose. Pavyz-

*Fino sodas
Kašano mieste
(Iranas)*

džiui, kai kuriais atvejais apie vandens reikšmę galima spręsti iš vandens telkinių pavadinimo: Persijoje (dabartiniame Irane) viena didžiausių upių buvo vadinama *Zayandehrood*, t. y. „gyvybę teikianti“ (Samalavičius 2011: 85). (Ironiška nebent tai, kad ši upė dabartiniame Irane yra nusekusi.) Be to, būtent Persijos teritorijoje buvo aptikti ir pirmieji žmonių istorijoje žinomi (požeminiai) vandens kanalai, kurie vėlesniuose istorijos šaltiniuose vadinami kanatais (*qanat*) (ten pat: 91). Jie suvaidino itin didelį vaidmenį randantis kai kuriems šio regiono miestams. Antai istorinis Jazdo miestas, kai kurių urbanistikos istorikų teigimu, nebūtų galėjęs nei atsirasti, nei egzistuoti, jei nebūtų buvusi atrasta vandens kanalų, Persijos kultūroje žinomų kaip kanatai, sistema (Lambdon 2007: 565). Ji šiame Azijos regione buvo žinoma dar iki mūsų eros pradžios, ir dėl šios sistemos vanduo buvo tiekiamas svarbiam istoriniam Persijos miestui Persepoliui (Samalavičius 2011: 91). Šio palyginti paprasto technologinio atradimo tvarumą liudija tai, kad kanatų (t. y. požeminių vandens kanalų) sistema veikė daugelyje buvusios Persijos teritorijų, o ir kai kuriuose Europos regionuose (ypač Andalūzijoje), kuriuose vėlesniais istorijos tarpsniais dominavo arabų kultūra (Crove, Harwood 1972: 31). Vandens kanalai kai kuriose Persijos dalyse (dabartinio Irano teritorijoje) neretai nulėmė ir šalies gyvenviečių struktūrą (Montalbano 2008: 686). Be to, galima pridurti, kad vandens svarbą kai kuriose Azijos kultūrose lėmė tam tikros klimato sąlygos: vandens šaltiniai Arabijos pusiasalyje buvo riboti, todėl šio regiono gyventojams teko įval-

Vandens kanalas Fino sode

dyti žemės drėkinimo ir vandens tiekimo sistemas. Pavyzdžiui, vandens ratas buvo vienas labai svarbių anuometinių technologinių įtaisų, leidęs perkelti vandens tėkmę į aukštesniame žemės lygyje buvusias teritorijas. Ši įranga buvo naudojama daugelyje šalių, tarp jų Irane, Sirijoje bei Pietų Ispanijoje (Kordobos, Granados ir Sevilijos regionuose), kur viduramžiais, pasikeitus geopolitinei pusiausvyrai, ilgą laiką dominavo islamo kultūra (Siraj, Tayab 2017: 24). Verta pridurti ir tai, kad arabams užkariavus dalį Ispanijos, kur egzistavo dar romėnų pastatyti akvedukai, tiekę vandenį Romos imperijos teritorijose, arabai toliau statė kanatus, kad savo miestus aprūpintų vandeniu (Montalbano 2008: 687). Jie įvairiose šalyse, pavyzdžiui, Irane, yra naudojami iki šiol, o tai liudija ypatingą šios vandens tiekimo sistemos tvarumą.

VANDENS ESTETINĖ RAIŠKA ISLAMIŠKUOSE SODUOSE

Galima drąsiai tvirtinti, kad islamiškieji sodai turi senas ir galias tradicijas, taip pat klimato ypatumų bei religinės pasaulėžiūros ir tęstinės tradicijos nulemtą savitą sandarą. Karšto klimato sąlygomis viena pagrindinių sodų funkcijų Azijoje buvo teikti žmonėms prieglobstį nuo saulės ir kaitros, todėl medžių ir architektūrinių objektų teikiama paunksmė ir vanduo buvo du esminiai visų islamiškųjų sodų elementai, kad ir kuriuo laikotarpiu jie buvo formuojami (Clark 2014: 19). Islamo civilizacijai priklausiusių teritorijų soduose, panaudojant įvairius gamtos ir architektūros elementus, buvo sukurta poilsiui ir atgaivai skirta atmosfera, be kurios neišsiverčiama daugelyje karšto klimato šalių. Šie elementai buvo itin svarbūs ir netgi privalomi islamiškuose soduose, kurie žinomi *chaharbagh* pavadinimu. Sąvoka *chahar bagh* persų kalba reiškė keturis sodus, o šie buvo siejami su Korano vaizdinija. Joje iš keturių lygių dalių sudarytam rojaus sodui (ar keturiems sodams) teko ypatingas vaidmuo. Kuriant ir plėtojant islamiškuosius sodus buvo remiamasi vienovės (*at-tawhid*) koncepcija; formali šių kraštovaizdžio kompleksų sandara buvo grįsta tokiais dalykais kaip simetrija, balansas, proporcijos ir harmonija (ten pat: 40). Todėl *chaharbagh* vadinami sodai buvo formuojami laikantis griežtų geometrijos principų, kurie nulėmė formalią sodų struktūrą. Šio tipo sodų centras buvo tradicinė vieta, kurioje buvo įkurdinamas pagrindinis vandens baseinas ir fontanas, kuris, be savo įprastinių funkcijų, kartu įkūnijo ir svar-

bias simbolines prasmes: išreiškė gyvybės atsiradimą ir jos išsaugojimą. Sekant islamiškąją Korano tradiciją, keturi vandens kanalai, nusidriekę įvairiomis kryptimis iš centrinio baseino ir fontano, buvo siejami su Korane aprašyto Rojaus sodo keturiomis upėmis. Kita vertus, nederėtų pamiršti, kad islamo tradicijoje buvo ir kitų tipų sodų. Be jau minėto *chaharbagh*, buvo įrengiami ir kitų tipų objektai: *gulistan* (rožių sodas) bei mauzoliejų sodas. Pastarasis, beje, gali būti laikomas viena iš tiesioginių *chaharbagh* atmainų. Kai kurių tyrinėtojų teigimu, persiška sąvoka *chahar bagh*, vienu metu reiškianti ir keturis sodus, ir tokius sodus, kurie yra padalinti į keturias sudėtines dalis, neturi savo ekvivalento arabų kalboje, be to, daugelyje sodų iš tiesų buvo daugiau nei keturios sudedamosios dalys, todėl skaičiaus keturi nederėtų suvokti paraidžiui: iš tiesų keturi yra užuomina į griežtą geometrinę tvarką, kurios dera paisyti formuojant tokio pobūdžio darinį (Barrucand 2010: 492).

Nors sąvokos *chaharbagh* sąsajos su musulmonų šventraščiu yra itin glaudžios, vis dėlto nėra aišku, kada atsirado ir žodynuose įsitvirtino pati sąvoka. Tyrinėtojų nuomonės šiuo klausimu skiriasi. Kai kurie autoriai linkę tvirtinti, kad šioji sąvoka (kaip daugelis įsi-vaizduoja) nebuvo atrasta islamiškos Timūridų imperijos laikais, kadangi iš kai kurių šaltinių galima spręsti, kad uždaro, sienomis apjuosto keturių dalių sodo su jame esančiais statiniais idėja buvo žinoma jau Sasanidų valdymo laikais ir netgi gerokai anksčiau (Subtelny

Vandens baseinas
su bokštu Tamasari

1997: 116). Jau esama pagrįstų įrodymų, kad persiškieji sodai su būsimomis *chaharbagh* būdingomis savybėmis egzistavo maždaug 600 metų prieš mūsų erą. Kita vertus, tuometiniuose Persijos soduose buvo akivaizdi ir ankstesnio religinio tikėjimo – zoroastrizmo – įtaka, kurios nederėtų eliminuoti kalbant apie daugialypį kultūros reiškinių. Zoroastrizmo religijoje buvo akcentuojama keturių pagrindinių elementų – vandens, oro, žemės ir ugnies – svarba, o šis skirstymas buvo taikomas materialaus pasaulio reiškinių klasifikavimui (Farahani, Motamed, Jamei 2016), be to, kai kurie šios religijos elementai įsiliejo į islamo religines doktrinas.

Islamo estetikoje, anot Saeido Khaghani, sodui, arba „takiam vaizdiniui“, buvo skirta pagrindinė vieta, todėl persiškieji sodai, kaip specifinį kultūros reiškinių ir vieną islamiškojo sodo atmainų, derėtų sieti ne tiek su jo vaizdiniu, kiek su „dominuojančia kultūroje tema“ (Khaghani 2017: 81). Persų soduose vanduo

buvo itin svarbus, todėl nenuostabu, kad vandens telkinių raiškai buvo pasitelkta geometrinė struktūra, susijusi su tikėjimu, mitais ir simbolizmu (Nejad 2017: 46). Kita vertus, vanduo persiškuose soduose buvo ne tik itin svarbus jų formavimo elementas. Kai kurie autoriai pažymi, kad „vandens panaudojimas persų sodininkystėje yra labai subtilus ir meniškasis, kadangi Irano soduose vanduo naudojamas ne tik drėkinimui ir sodo augalų aprūpinimui drėgme; jis taip pat panaudojamas conceptualiniu, poetiniu ir meniniu požiūriais ir siejamas su sodo erdve ir vandens buvimu joje“, todėl vandens buvimas sode ir sukūrė jo „gaivumą, judrumą ir grožį“ (Salimi 2016: 64). Būtent šios vandens savybės atsiskleidžia viename geriausiai išsaugotų ir seniausių istorinių buvusios Persijos teritorijos miestų – Fino sode Kašano mieste. Įkurtas Persijos šacho Abaso I (1571–1629) valdymo laikais, vėliau, XVIII a. pabaigoje, praplėstas šacho Fateh Ali valdymo laikais, šis išpūdingas persų architektū-

Veidroдинis vandens paviršius Alhambroje (Ispanija)

ros paveldo objektas ikūnija visus esminius islamiškojo sodo ypatumus: griežtą geometrinę struktūrą ir teritorijos skirstymą į keturias dalis, vandens panaudojimą plataus spektro estetiniams efektams užtikrinti bei puikiai atlieka prieglobsčio nuo kaitros funkcijas. Vandens kanalai skaido šį sodą į keturias įprastines dalis ir rėmina jį ties sienomis. Be to, vandens tiekimui panaudoti plika akimi nepastebimi hidrauliniai įrenginiai, dėl kurių lankytojas gali žavėtis skaidriais tekančio vandens paviršiais, o baseinuose esantis vanduo niekuomet neišsilieja į sodo teritoriją. Dengti grakščios architektūros paviljonai (dar vienas būtinas islamiškojo sodo atributas) bei vešli augmenija teikia prieglobstį nuo tiesioginių saulės spindulių ir nepakeliamos kaitros vidudienį, todėl visą dieną sodas veikia kaip nepriekaištingai funkcionuojanti rekreacinė erdvė. Palyginti su kitais islamiškosios kultūros sodais, pavyzdžiui, *Generalife* sodais Alhambroje, kuriuos formuojant Fino sodu pasinaudota kaip prototipu, akivaizdu, kad Fino sode la-

biau remtasi griežtomis geometrinėmis konfigūracijomis ir horizontalaus pobūdžio vandens tėkmės sukeliama vizualiais efektais. O Alhambros erdvėse vizualūs vandens efektai buvo kuriami kontrasto principu. Šalia ramių, nejudrių veidrodinių vandens „ekranų“ Alhambros erdvėse apstu kunkuliuojančių, akustiškai paveikių vandens efektų.

Ir kituose islamiškuosiuose soduose, pavyzdžiui, buvusio Džogjakartos (Indonezija) sultonato karališkajame sode Tamansari, vanduo buvo ne mažiau svarbus elementas. Šis islamiškasis sodas buvo pradėtas statyti sultono Hamunkubovono I (1755–1792) valdymo laikais ir užbaigtas valdant jo įpėdiniui. Originalų statinių kompleksą kadaise sudarė keturios dalys, svarbiausią jų supo dirbtinis ežeras. Iš didžiulio statinio su sodais ir baseiniais šiandien geriausiai išlikusi maudynių komplekso dalis su bokštu, iš kurio sultonas stebėjo savo haremo moteris. Tamansari, kaip ir Fino sode, vizualių efektų požiūriu daugiausia dėmesio buvo skiriama ramiems, lygiems van-

dens paviršiams, nors tokių veidrodinių efektų kaip Alhambroje čia veikiausiai nebuvo specialiai siekiama.

Apibendrinant tai, kas buvo pasakyta, galima daryti išvadą, kad islamiškojoje sodo estetikoje vandens teikiamiems įspūdžiams ir kuriamiems efektams buvo suteikta plati vizualinių ir akustinių pojūčių skalė. Tad vandens telkiniai (baseinai), viena vertus, neretai pateikiami kaip ramūs, sustingę, pasyvūs ekranai, veidrodžiškai atspindintys aplinkinę architektūrą ir vešlią augmeniją, kita vertus, formuojant vandens efektus didelė reikšmė teikta vandens judrumui ir prigimtiniam gyvybingumui. Iš baseinų ir kanalų tekantis vanduo kilo į paviršių,

purslojo, taškėsi, kirto kaskadomis sukeldamas tiek regimuosius, tiek akustinius įspūdžius, o kartu gaivino bendrą sodo atmosferą. Kadangi islamiškuosiuose soduose buvo svarbi ir architektūros bei medžių teikiamos paunksmės funkcija, vanduo papildė rekreacinių pojūčių visumą. Ši estetinių efektų įvairovė itin puikiai išreikšta Granados Alhambros sodų aplinkoje, kur, viena vertus, veidrodinius efektus kuria dideli, ramūs stovinčio vandens paviršiai, kita vertus, iš fontanų aukštyn šauna energingi vandens pliūpsniai. Čia vanduo kartu simbolizuoja ir gyvybės energiją, ir jo teikiamą ramybę, ir nuolatinį, nepaliaujamą gyvybės judėjimą ir apykaitą.

VANDENS SIMBOLIZMAS

Su vandens simbolizmu siejamų prasmų islamo kultūroje įprasta ieškoti pagrindiniame islamo dvasiniame šaltinyje – Korane. Didžiuma autorių nekvestionuoja, kad islamiškojo sodo estetikos dvasinės šaknys tiesiogiai susijusios su vandens vaizdiniais Korane. Nuorodų į rojaus sodą Korane itin gausu. Šventojoje islamo knygoje perteikiant rojaus sodo simbolius neišsverčiama be gausių vandens vaizdinių. Pamatinis kūrybos aktas šiame religinio tikėjimo šaltinyje siejamas su vandens reikšme. Antai Korane pasakyta: „Ir Jis sukūrė dangų ir žemę per šešias dienas ir jo sostas buvo virš vandens“ (Sura 11: 7). Tarp daugybės kitų nuorodų į vandenį Korane randame fontano ir šaltinių vaizdinius. Yra suskaičiuota, kad laki ir paveiki frazė „Sodai, po kuriais teka upės“ Korano tekste minima ne mažiau nei trisdešimt

kartų (Latiff 2016: 62). Rojaus vaizdinio aprašyme taip pat galima aptikti dažnas aliuzijas į keturis sodus (kurie, kaip minėta, siejami su *chaharbagh* sandara): „O tam, kuris baiminasi stoti prieš savo Viešpatį, yra du sodai. / Abiejuose teka fontanai. / O be šių dviejų, yra du (kiti) sodai. / Abiejuose verčiasi du šaltiniai“ (Sura 55). Kitoje Korano vietoje pasakyta, kad tie musulmonai, kurie, sekdami islamo šventraščio priesakais, saugosi blogio, galiausiai atsidurs „sode tarp fontanų“ (Sura 51: 15). Tačiau nepaisant gausių aliuzijų į rojaus sodą (ar veikiau keturis sodus), sąsajos tarp sodo vaizdinių ir formalios islamiškojo sodo sandaros nėra nei akivaizdžios, nei labai konkretizuotos. Nors Korane daug kartų minimas vanduo, šuliniai, šaltiniai bei fontanai, jo tekstas pernelyg abstraktus, kad būtų galima susidaryti bent kiek

*Augmenija ir vanduo Alhambros soduose.
Autoriaus nuotraukos*

apčiuopiamą islamiškųjų sodų sandaros vaizdinį. Nors daugelis autorių laikosi sampratos, pagal kurią islamiškojo sodo tradicija kildinama iš Korane esančių rojaus sodo vaizdinių (gana tipišką tokio pobūdžio interpretaciją galima aptikti chrestomatine laikomoje Jono Benziono Lehrmano studijoje (Lehrman 1980)), pastaruoju metu ją imta kritiškai peržvelgti ir kvestionuoti. Antai Marianne Barucan-

di yra linkusi atmesti tokį požiūrį ir teigia, kad nepaisant gausių rojaus, išivaizduojamo kaip sodas, motyvų Korane, realus islamiškasis sodas su šiais vaizdiniais gali būti siejamas tik iš dalies. Pažymima, kad sodai buvo kuriami ir puoselėjami iki islamo atsiradimo ir jie vėliau išsiplėtojo į Otomanų „parkų kraštovaizdį“, Persijos sodus bei islamiškosios Indijos sodų architektūros paveldą, kuriame didžiulis vaidmuo teko fontanams (Barrucand 2010: 493). Su šia pastaba veikiausiai reiktų sutikti, juoba kad vargu ar miglotos ir abstrakčios nuorodos į rojaus vaizdiniją, išskyrus nuorodas į keturkampį sodo planą bei keturias jo dalis, Korane galėjo tapti pakankamu teoriniu pagrindu islamiškojo sodo planavimui ir estetinių elementų struktūrai. Juoba šiame šaltinyje, išskyrus kelias pasikartojančias, tačiau nedetalizuotas užuominas į formą ir sudėtinės sodo dalis, nėra pateiktas joks griežtesnis realaus sodo projekcijos ar juo labiau statybos programos reglamentavimas.

Kita vertus, akivaizdu, kad nepaisant islamiškojo sodo estetinio išskirtinumo, daugelis su juo siejamų simbolinių prasmų gali būti laikomos gana universalios, tad gretintinomis ir su kitų kultūrų, kuriose dominavo abraomiškoji religija, metafiziniu simbolizmu.

VIETOJE IŠVADŲ

Šiandieninėje kultūroje, kuri, nepaisant gausybės prieštarų ir problemų, yra gerokai labiau pliuralistinio pobūdžio nei kada nors praeityje, itin didelė svarba tenka tarpkultūrinio pobūdžio reiškiniams. Vienas tokių neabejotinai yra islamiškasis sodas. Nors ir būdamas susijęs su islamo

kultūros religine ir metafizine tradicija, šis specifinis islamo kultūros reiškinys, kaip ir kai kurie kiti – pavyzdžiui, šiuolaikinei kraštovaizdžio estetikai visame pasaulyje įtaką padaręs japoniškasis sodas (jais, beje, pradėjome žavėtis ir Lietuvoje), senų seniausiai peržengė islamo

civilizacijos ribas ir tapo globalios kultūros elementu. Kita vertus, yra tyrimų, kurie rodo, kad tarp islamiškojo sodo ir renesanso bei baroko epochos sodų kultūros Europoje esama gerokai daugiau istorinių sąsajų, nei buvome linkę įsivaizduoti ar pripažinti. Kai kurių autorių tyrimai aiškiai parodo, kad kai kuriems renesanso Italijos sodams, pavyzdžiui, Italijos Veneto regione, nemenką įtaką darė islamiškojo sodo estetikos modelis, o XVI ir XVII a. Portugalijos sodams – iš-

taiginga islamiškosios Indijos sodų kultūra (Castel-Branco 2017). Tolesni šios srities tyrimai gali suteikti naujų impulsų, įgalinančių geriau, iš holistinių pozicijų suvokti kultūrinių apykaitų vaidmenį interpretuojant islamiškąjį sodą ne vien kaip specifinį ir unikalų Rytų kultūros produktą, bet ir kaip palyginti universalų šiuolaikinio pasaulio reiškinių su senomis ir giliomis tradicijomis, darantį nemenką įtaką šiuolaikinei pokolonijinei vaizduotei.

Literatūra

1. Barrucand, Marianne. 2010. Islam: Art and Architecture, Markus Hattstein M., Delius P. (eds.). *The Garden as a Reflection of Paradise: 490–494*. Berlin: H. F. Ullmann.
2. Baugh, Tom. 2016. Thoughts on the Aesthetics of Water. *Contemporary Aesthetics* 14: <http://www.contempaesthetics.org>
3. Castel-Branco, Cristina. 2017. Gardens of renaissance Europe and Islamic Empires: Encounters and Conflicts, Gharipour M. (ed.). *Garden Encounters: Portugal and India in Sixteenth and Seventeenth Centuries: 155–184*. University Park: Pennsylvania University Press.
4. Clark, Emma. 2014. *The Art of the Islamic Garden*. Ramsbury: The Crowood Press.
5. Crove, Sylvia and Harwood, Sheila. 1972. *The Gardens of Mughul India. A History and Guide*. London: Thames and Hudson.
6. Farahani, Leila Mahmoudi; Motamed, Bahareh; Jamei, Elmira. (2016). Persian Gardens: Meanings, Symbolism and Design, *Landscape Online* 46: 1–19.
7. Franck, Carl Ludvig. 1966. *Villas of Frascati: 1550–1750*. New York: Transatlantic Arts.
8. Khaghani, Saeid. 2017. *Islamic Architecture in Iran: Poststructural Theory and Architectural History of Iranian Mosques*. London: I. B. Tauris.
9. Lambdon, A.K.S. 2007. Historic Cities of the Islamic World, Bosworth E. (ed.). *Yazd: 557–566*. Leiden: Brill.
10. Latiff, Zainab Abdul et al. 2016. Symbolism and Role of Water in Islamic Gardens, *Research Journal of Fisheries and Hydrobiology* 11 (3): 82–88.
11. Lehrman, Jonas Benzion. 1980. *Earthy Paradise. Garden and Courtyard in Islam*. London: Thames and Hudson.
12. Montalbano, Cologero. 2008. The City in the Islamic World, Jayyusi S. K., Holod R., Petruccioli A., Raymond A. (eds.). *Dar-al-ma the Architecture of Water in the Islamic Countries: 679–730*. Leiden: Brill.
13. Mumford, Lewis. 1961. *The City in History*. New York and London: Harcourt.
14. Nejad, Jama-e-din et al. 2017. The Role of Water in Persian gardens, *Open Journal of Ecology* 7 (1): 41–54.
15. Salimi, Aysegul et al. 2016. Position of Light and Water in Architecture and Philosophy of Art, *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication* 6 – special edition: 58–67.
16. Samalavičius, Almantas. 2011. *Ideas and Structures: Essays in Architectural History*. Eugene, Oregon: Resource Publications.
17. Siraj, M. A and Tayab, M.A.K. 2017. Water and Scriptures, Raju K. V., Cham S. M. (eds.). *Water in Islam: 15–58*. Switzerland: Springer International Publishing.
18. Subtelny, Maria Eva. 1997. Gardens in the Times of Great Muslim Empires: Theories and Design, Petruccioli A. (ed.). *Agriculture and Timurid Chaharbagh: The Evidence from Medieval persian Agriculture: 110–128*. Leiden: Brill.
19. Wharton, Edith. 1976. *Italian Villas and Their Gardens*. New York: Da Capo; Mason, Georgina. 1966. *Italian Gardens*. London: Thames and Hudson.